

Їжа М.М.

Інформаційні війни як загроза національної безпеки країн

Розглянути питання взаємозв'язку інформаційної атаки і національної безпеки країни. Показано, що країна не може вважатися демократичною, якщо має обмеження на доступ к відкритій інформації. У той же час, відкриваючи свої інформаційні кордони, країна підпадає під серйозний вплив зовнішнього середовища і повинна біти готовою і здатною на відповіді інформаційних атак.

Ключові слова: інформаційна атака, інформаційна війна, інформаційна загроза, національна безпека, політико-інформаційний простір.

гається серйозному впливню зовнішньої середовища і повинна біти готовою і здатною на відповіді інформаційних атак.

Ключевые слова: информационная атака, информационная война, информационная угроза, национальная безопасность, политико-информационное пространство.

The questions of intercommunication of informative attacks and national safety of country are considered. It is rotined that a country can not be considered democratic, if has a limit on access to the opened information. At the same time, opening the informative scopes, a country is under serious influence of external environment and must be ready and capable on the answers of informative attacks.

Keywords: informative attack, informative war, informative threat, national safety, political-informative space.

УДК 323.2:327

Їжа М.М.,
доктор політичних наук, професор,
директор Одеського регіонального
інституту державного управління
Національної Академії державного
управління при Президентові України

Рассмотрены вопросы взаимосвязи информационных атак и национальной безопасности страны. Показано, что страна не может считаться демократической, если имеет ограничение на доступ к открытой информации. В то же время, открывая свои информационные границы, страна подвер-

У сучасному політичному просторі одне з найважливіших впливових факторів вважається інформаційно-психологічний. Будь-яка країна не може відноситися до демократичних країн, якщо має обмеження на доступ к відкритій інформації. У той же час, відкриваючи свої інформаційні кордони, країна підпадає під серйозний вплив зовнішнього середовища і повинна біти готовою і здатною на відповіді інформаційних атак.

Як відзначають дослідники, сам характер інформаційної війни часто не дозволяє об'єктивно оцінити те, що відбувається, не тільки пересічним громадянам, а й фахівцям. Примітна думка В. Коровіна, яку доцільно процитувати повністю: «Мережева війна ніколи не ведеться прямим чином. Замовник ніколи прямо не пов'язаний із виконавцем. І навіть якщо провести лінію через безліч посередників від виконавців до замовника – прямої не вийде. І кривої не вийде. Сукупність проведених ліній утворює мережу. Якщо у вас вийшла пряма або навіть крива – то перед вами не мережева операція, а звичайна, класична операція епохи модерну, в якій зв'язок між замовником і виконавцем, навіть при відсутності деяких проміжних елементів, цілком можна встановити [1, с. 55].

Мережева війна ведеться на більш тонкому рівні, з використанням інформаційних технологій, дипломатичних мереж, неурядових організацій, із підключенням журналістів, політиків, ЗМІ. Це багаторівнева операція, в якій звичайній зброї немає місця, але, тим не менш, результатом її стає відторгнення територій – конкретна «військова» перемога». На великий жаль, саме це має місце у сучасній Україні. Шквальний інформаційний вогонь Росії у кінці 2013 – на початок 2014 років мав успіх і незаконно анексовану територію Криму.

Ряд дослідників обґрунтовують позицію, що так звані «оксамитові» революції є результатом інформаційних війн. І хоча немає формальних підстав стверджувати, що події 1989-1990 років, що ввійшли в історію під назвою «оксамитових» революцій», були ініційовані з-за кордону, однак роль інформаційних технологій відкинути неможливо. Не можна не звер-

нути увагу на те, що всі ці події розвивалися за одним і тим же сценарієм, наче під копірку [2, с. 266-270]. Це, безумовно, були революції століття, але мова йде не про доцільність і необхідність цих подій а про інформаційний фактор та його роль.

Автор статті згоден з думкою науковців, які вважають правильніше е називати таку інформаційну війну глобально-державною. Оскільки паралельно з зовнішньою, ведеться і внутрішня інформаційна війна. Наведемо такий приклад. Звичайно, В. Путін на стику століть не став президентом Росії за допомогою інформаційних технологій Заходу, але, в той же час, не можна не помітити агресивне використання інформаційних технологій внутрішніми політичними силами. На зміну відносно ліберальному Б. Єльцину приходить людина зі спецслужб із протилежними ідеологічними установками. Це стало можливим із декількох причин. Історія виборів показує, що російські виборці традиційно голосують за кандидата, запропонованого владою. Однак й інформаційні технології, ЗМІ, безумовно, зіграли свою роль. Чого тільки варті кадри з Путіним на підводному човні, на винищувачі, в костюмі дзюдоїста в спортивному залі, на лижах на гірському трампліні і т. д. І все це на тлі старішого та німецького Б. Єльцина.

Таким чином, можна зробити висновок, що В. Путін став Президентом Росії у результаті застосування технологій інформаційної війни, розгорнутої оточенням Б. Єльцина, так званою «Сім'єю» з метою власної безпеки та самозбереження.

Про факт інформаційного впливу на Україну з боку Росії ще до початку драматичних подій відкритої агресії Росії проти України чимало робіт присвятив український дослідник Г. Перепелиця. На його думку, з метою російської політики – повернути Україну в лоно російської державності, з боку Росії активно застосовуються засоби інформаційної війни, яка має переваги, зважаючи на прихований характер використання її основних інструментів : їх легко замаскувати або надати їм вигляду боротьби ідей, висловлювань, приватних поглядів, конструктивної критики.

Г. Перепелиця пояснює пріоритетність застосування засобів інформаційної війни тим, що Росія має всі технічні, мовні та ментальні можливості для інформаційного впливу на населення України. «І не випадково, що законодавче закріплення в Україні української мови як державної розглядається багатьма в РФ як загроза її національним інтересам. Адже поширення української мови скорочує використання російської як засобу спілкування в Україні і таким чином звужує поле російського інформаційного впливу. Це, до речі, є однією з причин того, що Росія так наполегливо домагається впровадження в Україні російської мови як державної. Що ж до проявів інформаційних атак з боку Росії ще до початку відкритого протистояння, то неважко помітити, як за допомогою передач ОРТ та інших російських чи проросійських каналів останнім часом створювався негативний політичний імідж політичної еліти України, дискредитувалися ідеї української державності» [3].

Однак інформаційна війна ведеться не тільки одними державами проти інших. Ще не так давно існування «інформаційних війн» у медійному просторі України ставилося під сумнів. Однак політичні події показують, що інформаційні війни в Україні ведуться.

Можна констатувати, що останнім часом політико-інформаційний простір України став місцем проведення інформаційних атак, викликаних протистоянням політичних опонентів і олігархів. Досить згадати протистояння Президента та прем'єра у часи президентства В. Ющенка, влади й опозиції, взаємини України та Росії, паливно-енергетичні питання і т. д.

Таким чином, характерною особливістю сучасного українського інформаційного простору стала наявність внутрішніх інформаційних війн.

Така ситуація, звичайно ж, характерна не тільки для України, але й для інших пострадянських держав. Як зазначає дослідник С. Ткаченко, досить часто політична еліта використовує інформаційну війну проти власного народу. Як приклад, він наводить вибори в Росії, за допомогою яких правлячим політичним силам вдається зберігати політичну владу й одночасно проводити політику, що прямо суперечить інтересам більшості населення. «Свідомість, а значить, і політичний вибір російських виборців зазнає справжньої інформаційної атаки. Для досягнення сприятливого результату застосовуються навіть методи нейролінгвістичного програмування (НЛП), які дозволяють впливати на підсвідомість, минаючи розум. Так, крок за кроком нормальне мислення російського виборця блокується, а потім і повністю руйнується. Люди втрачають можливість об'єктивно оцінювати політичне життя й адекватно реагувати на події в ньому» [4, с. 19]. У результаті цього виборчий процес перетворюється в дійство, яке не передбачає ніякого вільного вибору. ЗМІ ж тільки сприяють тому, що довіра пересічних громадян до політичних інститутів і політиків продовжує падати. Проте це не бентежить апологетів існуючої російської політичної влади, до яких відносяться і політичні експерти, і так звані дослідники, які роблять вигляд, що все в порядку. Вони наполегливо переконують громадськість у тому, що вибори в Росії «перестали бути фіктивною процедурою. Постійною практикою стала наявність декількох кандидатів на виборні посади та

реальна боротьба між ними» [5, с. 4]. Така свідомо брехня є елементом інформаційної війни.

Як пише С. Ткаченко, «така інформаційна війна реалізується за рахунок підміни та руйнації національних духовних цінностей: одні з них штучно знижуються, а роль інших – навпаки, перебільшується. Мета подібних дій одна – маніпулювати людьми, змушуючи їх діяти всупереч власним інтересам. В арсенал інформаційної війни, яка ведеться проти росіян власною владою, входять такі методи як повалення громадських авторитетів, носіїв культури та моралі, а також навіювання чужих ідей за допомогою масового гіпнозу. Все частіше в засобах масової інформації застосовуються різні психоаналітичні технології, спрямовані на маніпулювання свідомістю телеглядачів, читачів або слухачів. Для «зомбування» населення використовуються навіть такі заборонені та небезпечні технічні засоби, як 25-й кадр [6, с. 21].

Тому закономірно, що термін «інформаційна війна» став звичним як в засобах масової інформації, так і в лексичі політичних сил. Часто цей термін сприймається як «злив компромату», якому в чималому ступені сприяє новий засіб масової комунікації – Інтернет. Саме через Інтернет безконтрольно поширюються компрометуючі матеріали, «викидається» в суспільство потрібна та своєчасна інформація, яку друковані й електронні ЗМІ тиражують, уже посиляючись на джерела в Інтернеті.

Як вважає А. Єрмолаєв, оцінюючи діяльність попередньої влади, «...поверхневе і негативне ставлення до України породила, перш за все, сама Україна. Українська влада, українські політики виглядають в очах наших партнерів лукавими, непослідовними, скандальними й у багатьох питаннях просто некомпетентними. І тому в наявності розчарування в Україні, не в країні як такої, а в її державній політиці [7]. І це висновок А. Єрмолаєва ще до початку Революції Гідності!

Другий аспект був пов'язаний із українською економікою. Українська економіка вважалася, та і вважається по сей час однією з найбільш корумпованих, однією з найбільш конфліктних для ведення бізнесу. Про це говорили практично всі великі західні інвестори, які працювали в Україні. Українські громадяни, особливо та їх частина, яка займається дрібною торгівлею, так само не є зразком громадянської культури.

У даному контексті доцільно розглянути проблеми, які роблять українську державу вразливою в інформаційній війні.

По-перше, глобальні інформаційні мережі, що знаходяться поза контролем, продовжують стрімко розвиватися. Буквально щодня з'являються нові електронні ресурси, серед яких засоби масової інформації, сайти різних радикальних угруповань й ін.

По-друге, вдосконалюються засоби та способи доставки інформаційно-пропагандистських матеріалів до аудиторії в ході інформаційно-психологічних операцій. З цією метою все більш активно використовуються такі нові медійні засоби як супутникове телебачення та радіо, цифрове телебачення, електронна пошта, засоби віртуальної реальності й ін.

По-третє, збільшується число засобів спеціального програмно-математичного впливу на ресурси інформаційних систем, при цьому самі ці засоби з

розвитком глобальних мереж стали широко доступні, що веде до зростання числа хакерських атак на інформаційні системи Міністерства оборони та інших органів влади. У багато разів збільшилася кількість комп'ютерних вірусів, існуюча антивірусна промисловість уже не в повному обсязі справляється зі збільшеним навантаженням.

По-четверте, з'являється все більше систем супутникового зв'язку, технічні характеристики яких все більше удосконалюються. Зростає й число операторів супутникового зв'язку.

По-п'яте, розвиваються науково-дослідні програми зі створення технічних засобів маніпулювання свідомістю. За заявою ряду інформаційних агентств, в останні роки отримано ряд позитивних результатів зі створення технічних засобів дистанційного управління тоне тільки тваринами, але й людьми, що може мати прихований вплив на підсвідомість не тільки пересічного громадянина, а навіть вищого військового та політичного керівництва країни, що дуже небезпечно.

По-шосте, недостатньо ефективною є підготовка випускників вищих навчальних закладів за спеціальностями, пов'язаними з інформаційними технологіями. Крім того, спостерігається їх масовий виїзд за кордон. У результаті цього Україна може втратити кваліфікованих фахівців, які займаються розробкою та впровадженням нових інформаційних технологій у систему оборони країни.

По-сьоме, низький рівень розвитку комунікацій. Падіння рівня промислового виробництва, у тому числі інформаційних технологій в Україні, спричинило різке скорочення можливості створення конкурентоспроможних вітчизняних засобів інформатизації. В результаті українські засоби обчислювальної техніки не тільки не отримали місця на міжнародному ринку, а й у самій Україні в переважній більшості використовуються апаратно-програмні засоби та зв'язне устаткування, вироблене за кордоном. У підсумку для України в даний час стала актуальною проблема використання виключно іноземних інформаційних засобів і технологій.

Як відзначають дослідники, використання компрометуючої інформації для дискредитації конкурентів, супротивників, суперників і опонентів у ході політичної боротьби є не тільки об'єктивною реальністю сучасного політичного процесу, найважливішим елементом політичних технологій і політичних комунікацій, компонентом «public relations», а й основою такого відносно нового явища як «війна компроматів», що набуло широкого поширення в політичній практиці. З найбільшою інтенсивністю та гостротою «війна компроматів» розгорається в період виборчих кампаній як регіонального, так і національного рівнів. Суть цієї війни полягає в тому, що кандидати, які бажають будь-якою ціною потрапити в ту чи іншу виборну державну структуру, у своєму прагненні «втопити» супротивника зливають потужний потік негативної інформації не тільки один на одного, але й, що більш небезпечно, на потенційних виборців [8].

Негатив – це засіб, який використовують у комунікації з метою виділити слабкі сторони в аргументах опонентів, їх поведінці, індивідуальних якостях або якостях, необхідних для роботи в уряді. Поняття негативу тісно пов'язане з нападами (різкою крити-

кою) на адресу опонентів на виборах, що підриває позиції кандидата або партії. В основі цих нападок лежить припущення, що їх ініціатор може працювати краще, ніж його опонент [9, с. 176].

Варто зазначити, що на відміну від особистих нападок, критика на адресу держави завжди була корисним знаряддям у руках кожного, хто претендує на те, щоб називатися радикалом або революціонером. Російський лідер революції Ленін і обраний демократичним шляхом на вищу посаду країни Борис Єльцин, які працювали з розривом майже в сто років, обидва виступали з критикою помилок царизму, в першому випадку, і комунізму – у другому. Критика Гітлера була спрямована на слабкість уряду Веймара, у той час як Кастро вів пропагандистську війну проти кубинського уряду Батисти. Однак систематичне використання негативу в демократичному контексті – це щось нове, і вперше цю практику стали використовувати в американській моделі проведення кампаній [10, с. 177].

Прагнення обіграти суперника, зайняти більш вигідні позиції в політичній сфері, підвищити свою ресурсну оснащеність змушує політичних акторів застосовувати технології інформаційних війн у зоні порогових значень громадської думки. Тобто, нехтуючи правилами суспільної моралі та діючими в суспільній свідомості стандартами сприйняття інформації, такі політичні сили, схильні до використання «військових» технологій у своїх прийомах впливу на масову свідомість.

Базовими способами організації дій у рамках інформаційних війн стають активізація підсвідомих механізмів сприйняття політично важливих відомостей, розмивання раціональних підвалин оцінок і суджень громадян, маніпуляція їхніми почуттями та емоціями. Наслідками застосування такого роду прийомів і технік є хаотизація групових і масових уявлень, розмивання цілісних вражень про світ і посилення залежності громадян від політичних сил, які розгорнули інформаційну війну між собою.

Ключова роль у поширенні компрометуючої політиків інформації як достовірної, так і помилкової належить ЗМІ. При публічному поширенні найчастіше використовуються друковані видання, теле-, радіо-, відеопрограми або інші форми періодичного поширення. Широко використовуються у процесі політичної боротьби й можливості віртуального простору. На думку О. П. Кудинова, в більшості випадків для дискредитації конкурента використовуються факти або натяки, що неоднозначно трактуються.

Одним із факторів того, що Україна не завжди виходить переможцем в інформаційній війні є те, що Україна не контролює частотний ресурс біля власних кордонів. Як відомо, функціонування західних ЗМК в інформаційному просторі країн неминуче веде до посилення соціально-економічної, політичної та культурної залежності останніх. Це призводить до руйнування їхньої національної ідентичності, до формування привілейованих умов для реалізації інтересів «вестернізованої» еліти, до створення в суспільстві країн, що розвиваються, психологічної атмосфери, яка передбачає реалізацію проектів, пов'язаних із миттєвим споживанням.

Звичайно ж, найкращі можливості та ресурси зі зниження соціальної небезпеки інформаційної війни

знаходяться в розпорядженні держави. Проте інформаційна політика України поки ще не орієнтована на якісний захист українського суспільства від руйнівного впливу інформаційної війни. Однією з причин цього є те, що українське суспільство не готове чинити активний опір будь-яким спробам маніпулювання суспільною свідомістю.

Зрозуміло, що інформаційну війну як постійне соціальне явище війну на даному етапі розвитку суспільства усунути не можна. Інформаційну політику України необхідно адаптувати до нових умов, щоб можна було б контролювати усі рівні соціальної безпеки за допомогою державного регулювання.

Таким чином, з метою просування позитивного образу України за кордоном необхідна цілеспрямована, послідовна та систематична робота. Ігнорування інформаційного забезпечення зовнішньополітичної діяльності може призвести до втрати міжнародних позицій Української держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коровин В. М. Главная военная тайна США : сетевые войны / В. М. Коровин. – М.: Эксмо, 2012. – 288 с.
2. Ширяев Б. А. Внешняя политика США. Принципы, механизмы, методы / Б. А. Ширяев. – СПб. : Издательский дом Санкт-Петербургского университета, 2007. – 442 с.
3. Перепелица Г. Информационные войны / Г. Перепелица // Зеркало недели. – 2009. – № 17. – 30 апреля. – С. 4.
4. Ткаченко С. Информационная война против России / С. Ткаченко. – СПб. : Питер, 2011. – 224 с.
5. Минникес И. В. Выборы в истории русского государства XI-XV вв. / И. В. Минникес. – М. : Юридический центр Пресс, 2010. – 538 с.
6. Ткаченко С. Вказ. робота.
7. Кому нужна информационная война против Украины? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ukr-portal8.com/index.php?nma=news&fla=stat&nums=2525>
8. Конгресс США может решить, что хакерам положено 20 лет тюрьмы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://podrobnosti.ua/internet/2011/06/23/776959.html>
9. Лиллекер Д. Дж. Политическая коммуникация. Ключевые концепты / Д. Дж. Лиллекер. – Харьков : Гуманитарный центр, 2010. – 300 с.
10. Лиллекер Д. Дж. Вказ. робота.